6. 12. 2013

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Vývoj ust. § 196a obchodního zákoníku v rámci rekodifikace soukromého práva

Jak je celé právnické obci jistě známo, měly by k 1. lednu 2014 vstoupit v účinnost zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také jako "NOZ") a zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (dále také jako "ZOK"). Tyto dva předpisy jsou hlavními normami, na kterých je založena velká rekodifikace soukromého práva v České republice.

Od uvedeného data tak bude mimo jiné nahrazen v současnosti platný a účinný zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (dále jen jako "obchodní zákoník"), který s sebou přinášel mnoho interpretačních problémů. Jestli budou po rekodifikaci jeho neduhy vyřešeny, ukáže zcela jistě až čas, nicméně již nyní je možné diskutovat nad způsobem, jakým NOZ a ZOK upravují instituty, jejichž aplikace byla v současnosti, mírně řečeno, problematická.

V tomto příspěvku se zaměřím na jeden z takovýchto institutů, a sice na ust. § 196a současného obchodního zákoníku a jeho další vývoj v rámci rekodifikace, neboť mám za to, že je to jedno z ustanovení, jež je odbornou veřejností, a dle mého názoru naprosto po právu, podrobeno neustálé kritice, a které s sebou přináší mnoho interpretačních a aplikačních problémů.

Samotné ustanovení upravuje transakce obchodních společností, do kterých tyto vstupují společně s tzv. spřízněnými osobami. V případě těchto obchodních operací, k nimž dochází ve vzájemném styku společnosti a osob, které jsou se společností přímo či nepřímo spjaty, existuje eminentní zájem veřejnosti na tom, aby tyto obchody probíhaly tak, aby nikterak neohrozily fungování společnosti jako celku, a to jak vůči třetím osobám, tak i vůči případným dalším společníkům nebo akcionářům. Existuje tedy veřejný zájem na tom, aby tyto transakce, které se označují rovněž jako „self-dealing", a u kterých lze případný konflikt zájmů očekávat, byly uskutečňovány se stejnými pravidly a za stejných podmínek jako jiné transakce, bez jakékoli deformace trhu.

Self-dealing transakce lze upravit mnoha způsoby. Český zákonodárce přistoupil k předmětnému ustanovení následovně:

- upravil pravidla pro vztahy vznikající na základě smlouvy o půjčce, úvěru a bezúplatného nabytí majetku, pokud k nim dojde mezi společností a členy představenstva, dozorčí rady, prokuristy popř. jinými osobami, které jsou oprávněny takovou smlouvu jménem společnosti uzavřít. Samotnými omezujícími pravidly jsou předchozí souhlas valné hromady a obvyklost operace v obchodním styku. Nedodržení těchto podmínek pak způsobí absolutní neplatnost dle ust. § 39 občanského zákoníku.
- upravil pravidla pro nabytí nebo úplatný převod majetku ve výši alespoň 1/10 upsaného základního kapitálu, pokud k tomuto dojde nad rámec osob uvedených výše i mezi zakladateli společnosti, akcionáři a osobami jednající s nimi ve shodě, osobami, které společnost ovládají, nebo osobami, s nimiž tvoří koncern. V případě, že by hodnota tohoto majetku nebyla stanovena na základě posudku znalce jmenovaného soudem dle ust. § 59 odst. 3 ObZ, stanoví zákon rovněž sankci absolutní neplatnosti. Pokud by k nabytí majetku docházelo do 3 let od vzniku společnosti, musí toto být rovněž schváleno valnou hromadou, nicméně k tomuto může dojít, na rozdíl od předchozího případu, až následně.

Ačkoli byla novelou (vložením odstavce 6, který umožňuje přiměřenou aplikaci ustanovení o nabytí vlastnického práva od nevlastníka) navýšena úroveň právní jistoty v případě, že dojde k dalšímu převodu majetku na třetí osobu, která v dobré víře tento majetek koupí, přináší uvedené ustanovení stále zásadní aplikační problémy, které jsou navíc v naprostém rozporu s účelem přijetí této právní úpravy.

Právní nejistotu pak nezmírnila, dle mého názoru spíše přispěla k jejímu prohloubení, i nešťastná rozhodovací praxe českých soudů, zejména pak ve vztahu k nabytí nebo úplatnému převodu majetku ve výši alespoň 1/10 základního kapitálu, kde, jak již bylo uvedeno výše, stanovuje zákon povinnosti stran mimo jiné určení hodnoty převáděného majetku (kupní ceny) posudkem nezávislého znalce určeného soudem. Stávající judikatura pak v případě porušení této povinnosti udávala, že právní úkon je neplatný, a to absolutně (dle ust. § 39 občanského zákoníku), pro rozpor se zákonem. Nad rámec této skutečnosti bylo rovněž judikováno, že absence znaleckého posudku má za následek absolutní neplatnost i v případě, že byl posudek vypracován později nebo že kupní cena byla stanovena řádně (nedošlo k jakémukoli zkrácení společnosti, tedy dle mého názoru nebyl nijak dotčen smysl ani cíl uvedené úpravy).

Tato absurdní situace byla změněna rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 8. 2. 2012, který stanovil následující.

Byla-li ve smlouvě o převodu majetku podléhající ustanovení § 196a odst. 3 zák. č. 513/1991 Sb. sjednána tržní (v daném místě a čase obvyklá) cena, popř. cena pro společnost výhodnější, není tato smlouva neplatná jen proto, že tato cena nebyla stanovena na základě posudku znalce jmenovaného soudem.

Předpokladem neplatnosti smlouvy o převodu majetku podléhající ustanovení § 196a odst. 3 zák. č. 513/1991 Sb. není pouze nedodržení požadavku, aby hodnota převáděného majetku byla stanovena na základě posudku znalce jmenovaného soudem, ale současně i skutečnost, že cena sjednaná ve smlouvě je pro společnost méně výhodná než cena v daném místě a čase obvyklá (tržní cena).

Odklon od zcela formalistického výkladu předcházejících rozhodnutí tak z mého pohledu přiblížil výklad uvedeného ustanovení, alespoň částečně, jeho původnímu smyslu. Neboť pokud přihlédnu k původní předloze zákona, a sice čl. 11. Druhé směrnice Rady, ze dne 13. prosince 1976, o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (77/91/EHS), musím dojít k tomu, že český zákonodárce výrazně zpřísnil pravidla pro self-dealing transakce. Původním smyslem evropské úpravy bylo poskytnutí záruky, že společnost disponuje určitými prostředky na straně pasiv a že nebude docházet k nepravostem ve vztahu k ocenění nepeněžitého vkladu, přičemž „postiženy“ byly pouze vztahy mezi společností a jejím zakladatelem.[1]

Český zákonodárce však rozšířil její dopad na co největší okruh osob, konkrétně pak v určitých případech na členy představenstva, dozorčí rady, prokuristy, zakladatele společnosti, akcionáře a osoby jednající s nimi ve shodě, osoby, které společnost ovládají nebo osoby, s nimiž tvoří koncern. Takovéto rozšíření společně se striktně formalistickým přístupem soudních orgánů vedlo jednak k extrémní administrativní a finanční zátěži a vzhledem k šíři subjektů, které zabírá, i k výraznému deficitu právní jistoty v konkrétních právních vztazích, nehledě na naprosto špatnou koncepci implementace.

NOZ pak uvedenou zásadu, v podobě jak ji známe, neobsahuje. Neznamená to však, že transakce,

kde reálně hrozí střet zájmů, budou ponechány bez dalšího. Nicméně ZOK opouští koncepci formálního plnění přesně stanovených kroků. Celková pravidla jsou tedy zmírněna maximálně tak, aby byla v souladu s Druhou směrnicí, nicméně aby zbytečně formálně nezatěžovala obchodní společnosti. Obecně lze říci, že úprava je obsažena v ust. § 54 - §58 ZOK, kde jsou rozebrány povinnosti statutárních orgánů při možném střetu zájmů, a ust. § 255 ZOK, které stanoví pravidla při nabývání majetku od zakladatele společnosti či akcionáře.

Zásadní z pohledu úpravy je v tomto směru informační povinnost jednotlivých dotčených osob. Tedy základním pravidlem možného střetu zájmu je založení informační povinnosti a možnosti preventivního zákroku nejvyššího orgánu korporace. Porušení povinností stanovených podle těchto pravidel je porušením zákona, a tedy jednáním v rozporu s péčí řádného hospodáře. Je pak samozřejmé, že informování příslušných orgánů společnosti ještě nezbavuje dotčenou osobu výkonu funkce v zájmu obchodní korporace. ZOK, stejně jako celá nová rekodifikace, upouští od koncepce absolutní neplatnosti ke koncepci neplatnosti relativní.

Celková úprava, tak jak ji definuje především ZOK, zcela otáčí přístup současné úpravy a formuluje hranice tak, jak je stanoví evropská úprava a hlavně tuto nikterak nerozšiřuje. Zcela zásadním je dle mého názoru i upuštění od obousměrnosti současné úpravy, kdy se zákon zaměřuje pouze na nabytí majetku společností a nikoli vice versa. Stejně tak přelomové je zaměření pouze na zakladatele společnosti a osoby jednající s nimi ve shodě.

Je nepochybným, že ustanovení § 196a obchodního zákoníku vzbuzuje v praxi vcelku zásadní komplikace a právní nejistotu. Ustanovení jako takové bylo přijato na základě harmonizačních požadavků Druhé směrnice, nicméně, dle mého názoru, nebyla její transpozice úspěšná. Pravidla stanovená předmětným ustanovením s sebou přinášejí mnoho komplikací, zatímco původní význam, kterým byla ochrana majetku akciových společností, ustoupil výrazně do pozadí.

Ustanovení jako takové zavedlo formální postup při dispozicích s majetkem společnosti mezi spřátelenými osobami. Jakkoli šlechetný mohl být úmysl zákonodárce při přijetí této úpravy, ukázalo se, že výsledkem je zatížení celé řady obchodních transakcí právní nejistotou, a dále zatížení korporace nemalými náklady, které je nutné, při respektování dikce zákona, vynaložit.

I přes několik úprav, kterými uvedené ustanovení prošlo, je, dle mého názoru, stále zcela nepřiměřeným zatížením obchodních společností, a to i za situace, kdy přebujelý formalismus byl lehce umírněn shora citovaným rozhodnutím velkého senátu Nejvyššího soudu. Lze pak pouze litovat toho, že formalistický přístup bez individuálního posouzení a snahy aplikovat smysl zákona přetrval v rozhodovací praxi soudů tak dlouho.

Výrazně pozitivně lze pak nahlížet na úpravu uvedenou v novém občanském zákoníku, kdy tato sice zachovává požadavky směrnice, ovšem pouze minimální míře. Koncepce minimálních zásahů veřejnoprávních subjektů do fungování korporace je, dle mého názoru, ku prospěchu věci. Neboť kdo jiný by se měl rozhodovat o majetkových dispozicích v rámci organizace, než právě samotná organizace. Její představitelé s vědomím své případné odpovědnosti musí posoudit, zdali je uvedená transakce legitimní nebo ne. Jejich odpovědnost, zejména pak v majetkové sféře, by je měla motivovat tou správnou cestou. Snahu o zavedení majetkové odpovědnosti při plnění fiduciárních povinností statutárního orgánu společnosti, namísto stanovení formálního postupu, tak považuji za správnou.

Mgr. Ing. Zdeněk Stanovský

e-mail: stanovsky@akstanovsky.cz

---
[1] V tomto směru lze poukázat na chybná východiska předlohy – směrnice, neboť tato byla motivována snahou o ochranu věřitelů, a to všelékem – základním kapitálem. Z dnešního pohledu je pak zcela zřejmé, že toto východisko je chybné, neboť je možno stanovit, že hodnota základního kapitálu ještě nepodává žádný náhled ohledně finančního a ekonomického zdraví společnosti.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů , judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Judikatura: smluvní sjednání prekluzivní lhůty je obecně platné (FIDIC)
- Civilněprávní prostředky ochrany při koupi falzifikátu
- Novela zákona o pyrotechnice: likvidace profesionálů namísto zmírnění negativních vlivů
- Konec zákonné koncentrace řízení? Návrh Nejvyššího soudu před Ústavním soudem
- Soudní poplatky v řízení o rozvodu manželství a úpravy poměrů k nezletilému dítěti po tzv. rozvodové novele
- Imise ve stavebním řízení aneb kde končí veřejný zájem a začíná soukromé právo?
- Užívání prostoru nad pozemkem třetí osobou
- Přístup k nemovitosti přes pozemek třetí osoby
- PŘEHLEDNĚ: Jak funguje předkládání plné moci? Postačí soudu jen její „fotokopie“? Aneb vývoj právní úpravy požadavků na plnou moc v našem právním systému.
- Využívání nástrojů umělé inteligence: proč je GDPR relevantní?
- Transfer Pricing: Na co si dát pozor s blížícím se koncem roku